

Prof. Dr. Mikâil Bayram (14 Mart 1940-2 Ağustos 2024)

Sefer SOLMAZ 

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Konya, Türkiye, ssolmaz@selcuk.edu.tr (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Selçuklu tarihçiliğine bir ömür harcayan Mikâil Bayram hocamız Azerbaycan kökenlidir. Ataları İran'ın Hoy şehrinde 1929 yılında Van'ın Saray ilçesine göç etmişlerdir. Mikâil Hoca, Zübeyde Hanım ve İsmail Bey'in en büyük evlatları olarak 14 Mart 1940 tarihinde dünyaya gelmiştir.

Mikâil Bayram, ilkokulu Saray ilçesinde bitirmiştir. Maddi imkansızlıklar nedeniyle üç yıl kadar eğitimine ara vererek köy işleri ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Ancak bu süreçte “Kerem ile Aslı”, “Koroğlu”, “Emrah ile Selvihan”, “Karacaoğlan”, “Şah İsmail” gibi halk hikayelerini yakından tanıma imkânı bulmuştur. Bunun yanında Aşık Davud Telli'den, Emrah ile Selvihan, Aşık Mesim, Heste Kasım hikayelerini dinlemiş ve ezberlemiştir. Nitekim hocamız bu hikayelerden Emrah ile Selvihan hikayesini bantlara okuyarak Konya Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi arşivine kazandırmıştır.

Mikâil Bayram, 1955-56 yıllarında Van'a bağlı Özalp ilçesinde ortaokula başlamıştır. Aynı zamanda Saray'da bulunan medresede de tedrisine devam etmiştir. Burada hocalarıyla fikir ayrılığından dolayı birçok ilmî tartışma yapmış ve bu tartışmalarda düşüncelerini açıkça söylemekten kaçınmamıştır.

Mikâil Hoca henüz 15-17 yaşlarında iken halk şiiri ile ilgilenmiştir. Kısa bir süre aşıklık yapmıştır. Hatta Erzurum-Tortumlu Aşık Ummanî ile atışmaları olmuştur. Tercanlı Davud Sûlarî ve Erzurumlu Reyhanî ile de sohbetlerde bulunmuştur. Onun şiire olan merakı medrese hocalarının dikkatinden kaçmamış ve hocamıza Farsça eğitimi vermişlerdir. Belli bir yol aldıktan sonra aruz ile şiir usul ve esaslarını öğrenmeye yönlendirmişlerdir. Mikâil Bayram, Farsçanın yanında Arapça ve Osmanlı Türkçesi de öğrenmiştir. Lise döneminde Divan Edebiyatıyla da ilgilenen hocamız Fuzûlî'nin şiirlerine merak salmıştır. Emekli bir kâtip olan Yüksekvalı Kâmil Efendi'den “Fuzûlî Divânı”nı okumuştur.

Mikail Bayram hocamız, Küfrevî Tarikatı'na mensup olan iki hocadan dersler almıştır. Bunlardan ilki “Kadrî” bazen de “Yekguş” (Tek kulaklı) mahlasıyla şiirler yazan Özalp Müftüsü Abdülkadir Belgiç el-Küfrevî Hoca Efendi'dir. Mikâil Bayram, bu hocasının vefatı sonrası İran edebiyatına ait birçok eser okuduğu ve hat dersi aldığı Tahir Güzelderevî'ye talebe olmuştur.

Hocamız 1961-62 öğretim yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazanmıştır. Üniversitedeki hocaları felsefeci Hilmi Ziya Ülken, sanat tarihçisi Suat Kemal Yetkin ve tefsir-hadisçi Tayyip Ökiç'in fikirlerinden etkilenmiştir. Öte yandan Necip Fazıl'ın kurduğu Büyük Doğu Fikir Kulübü'nün hayranlarıdır. Mikâil Bayram, bu kulübün Ankara Şubesi kurucularından olmakla birlikte 1964-66 yılları arasında da sekreterlik görevini yürütmüştür. Ayrıca bu dönemde Osman Serdengeçti'nin fikirleri dikkatini çekmiştir.

Üniversite öğrenciliği yıllarında ve daha sonraki on sene içinde Farsça şiirleri nazmen Türkçe'ye tercüme etmiştir. Aynı yıllarda hocamız, Necati Lugal'e talebe olma şansını yakalamıştır. Bu vesileyle daha sonra en fazla etkilendiği şairler Muhammed İkbâl ve Hindistanlı ünlü şair Mirza Bîdil hakkında bilgi edinmiştir. Ayrıca Necati Lugal'ın yönlendirmesi ile el yazması eserlerle meşgul olmuştur.

Hocamız bundan sonraki süreçte kütüphanelerimizdeki el yazması eserleri keşfetmeye ve tanıtmaya başlamıştır.

Mikâil Bayram 1968’li yıllarda Mevdûdi’nin “Menhecu İnkılabı’l-İslâmi” adlı eserini Türkçeye çevirmiş ve kendisinin ilk eserini yayınlamıştır. İran kültür ve edebiyatına olan ilgisinin bir sonucu olarak “Zerdüş ve Avestası” konulu lisans tezini hazırlamıştır.

1966 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi’nden mezun olduktan sonra Adana Kız Lisesi Din Bilgisi öğretmenliğine tayin edilmiştir. Bir yıl sonra da Adana İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliğine getirilmiştir. 1968 senesinde Milli Eğitim Bakanlığı’nın açtığı sınavı kazanarak Konya Yüksek İslam Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı öğretim görevliliğine atanmıştır.

1969 yılında devlet tarafından Arap Dili ve Edebiyatı alanında ihtisas yapması için Bağdat Edebiyat Fakültesi’ne gönderilmiştir. Bu sırada Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman gibi Arap ülkelerini gezmiştir. Böylece Medine, Şam, Tahran, Tebriz kütüphanelerinde bulunan el yazması eserleri inceleme imkânı bulmuştur. Ayrıca Türkiye’de el yazması eserleri kapsayan tüm kütüphanelere bizzat gitmiş ve bu eserleri incelemiştir. Bu vesileyle 150 bin cilt el yazması eser elinden geçmiştir.

Mikâil Bey farklı bir metot kullanarak bu el yazması eserlerin ön ve arka kapak sayfalarında bulunan istinsah, sema ve kıraat kayıtları ile çeşitli notları incelemiştir. Bu metodu sayesinde hiçbir kaynakta bulunmayan son derece ilginç bilgilere ulaşmış ve bunları değerlendirerek o insanların yaşadığı dönemlerdeki bilimsel çalışmaları tespit etmiştir. Hocamız, İran’daki bilim çevresi tarafından iyi tanınmaktadır. Bazı eserleri İran’daki dostları tarafından Farsçaya tercüme edilerek yayınlanmıştır.

1968 yılından sonraki ilmî çalışmaları esnasında Abdülbaki Gölpınarlı, Tevfik Çiper, Celâl Emrem, Eşref Edip, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Mehmet Çavuşoğlu gibi şahıslarla da ilmî münasebetleri ve dostlukları olmuştur.

1970 yılında evlenen hocamızın ikisi kız birisi erkek olmak üzere üç çocuğu olmuştur. Mikâil Bey, vatani görevinden sonra Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Öğretim Görevliliğine getirilmiştir. Bu sırada İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap–Fars Filolojisi kürsüsünde “Şeyh Nasiruddin Mahmud–Hayatı–Çevresi ve Eserleri” adlı doktora tezini tamamlayarak ‘Doktor’ unvanını almıştır (1975).

1975 yılı sonunda Bursa Yüksek İslam Enstitüsü’nün açılışında görev almıştır. Üç yıl burada Fars Dili ve Edebiyatı yanında İslam Tarihi derslerini de okutmuştur. 1979 yılında tekrar Konya Yüksek İslam Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Öğretim Görevliliğine atanmıştır.

Nisan 1980’de Konya Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Görevliliğine getirilmiştir. Burada Osmanlı Paleografyası, İslam Tarihi, Selçuklu Tarihi gibi dersleri okutmuştur. Ayrıca üniversitenin eski rektörlerinden olan Prof. Dr. Neşet Çağatay’ın derslerini de yürütmüştür.

1990 yılında Doçent olduktan sonra da Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı olmuştur. Bu dönemde doktora tezi ve doçentlik için yaptığı bilimsel çalışmalarını yayınlamıştır. 1994 yılında Tarih Bölümü Başkanı olmuştur. Bu tarihten sonra da Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmüştür. 1996 yılında kalp rahatsızlığı geçirerek by-pas ameliyatı olan hocamız aynı yıl Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı’nda profesörlüğe yükseltilmiştir. 2005 yılında bazı sağlık problemleri nedeniyle Tarih Bölümü Başkanlığı ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Başkanlığı görevlerini bırakmıştır. 2007 yılında yaş haddinden emekli olmuştur. Uzun süren rahatsızlıklar geçirdikten sonra Mikâil Bayram hocamız 84 yaşında 2 Ağustos 2024 tarihinde vefat etmiştir

Mikâil Bayram hocamızın kitapları ile bazı makaleleri şunlardır:

- M. BAYRAM, *İslâm İnkılâbının Programı*, İstanbul 1968.
- M. BAYRAM, *Konya Yusuf Ağa Kütüphanesindeki Farsça Yazma Eserler Kataloğu*, Konya 1971.
- M. BAYRAM, *İbnü'l-Kemal İlyas b. Ahmed, Anadolu'da Telif Edilen İlk Eser Keşfu'l-Akabe*, Hayra Hizmet Vakfı yay., Konya 1981.
- M. BAYRAM, *Fatma Bacı ve Bâciyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilâtı)*, Damla Ofset Matbaacılık, Konya 1987.
- M. BAYRAM, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Damla Matbaacılık, Konya 1991.
- M. BAYRAM, *Şeyh Evhadü-din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Damla Matbaacılık, Konya 1993.
- M. BAYRAM, *Ahi Evren, Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, TDV yay., Ankara 1995.
- M. BAYRAM, *Fil Olayı'nın Mahiyeti (Fil Suresinin Yeni Bir Yorumu)*, Fecir yay., Ankara 1996.
- M. BAYRAM, *Ahi Evren, İmanın Boyutları (Metâli'ü'l-İman)*, Damla Ofset Matbaacılık, Konya 1996.
- M. BAYRAM, *Sarâyî Dîvânçesi*, Damla Ofset, Konya 1997.
- M. BAYRAM, *Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evren*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2001.
- M. BAYRAM, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen yay., Konya 2003.
- M. BAYRAM, *İbn Teymiye, Hüseyin b. Mansur el-Hallac*, Damla Ofset, Konya 2003.
- M. BAYRAM, *Destursuz Bağdan Üzüm Yiyenler*, Kömen yay., Konya 2004.
- M. BAYRAM, *Sosyal ve Siyasî Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya 2005.
- M. BAYRAM, *Şeyh Evhadü-din Hâmid el-Kirmânî ve Menakıb-nâmesi*, Kardelen yay., İstanbul 2005.
- M. BAYRAM, *Selçuklular Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, Nüve Kültür Merkezi yay., İstanbul 2008.
- M. BAYRAM, *Danışmend Oğulları Devleti'nin Bilimsel ve Kültürel Mirası*, Konya 2009.
- M. BAYRAM, "Seyîd Kutub'dan Tercüme", *Oku Dergisi*, 1968.
- M. BAYRAM, "Ahi Evren Kimdir?", *Türk Kültürü*, S. 191, Ankara Eylül 1978, s. 658-668.
- M. BAYRAM, "Baba İshak Harekatının Gerçek Sebebi ve Ahi Evren ile İlgisi", *Diyanet Dergisi*, XVIII/2, Ankara Mart-Nisan 1979, s. 69-78.
- M. BAYRAM, "Anadolu'da Te'lif Edilen İlk Eser 'Kaşf 'al-Akabe", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, VII/3-4, İstanbul 1979, s. 279-301.
- M. BAYRAM, "Ahi Evren'in Öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tesbiti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı'ndan Ayrı Basım, S.12, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1982, s. 521-540.
- M. BAYRAM, "Sadru'd-din Konevî ile Ahi Evren Şeyh Nasuri'd-din Mahmut'un Mektuplaşması", *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S. 2, Konya 1983.
- M. BAYRAM, "Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatı", *Kelime*, S. 3, Konya 1986, s. 43-54.

- M. BAYRAM, “Devrinin Fikir Akımlarında Nasreddin Hoca’nın Yeri”, *Kelime*, S. 6, Konya 1986, s. 26-32.
- M. BAYRAM, “Ahi Evren-Mevlânâ İhtilafının Mahiyeti ve Boyutları”, *Kelime*, S.4, Konya 1986, s. 26-28.
- M. BAYRAM, “İslamda ve İslam Dünyasında Fütüvvet Hareketi”, *Kelime*, S. 5, Konya 1986, s. 40-47.
- M. BAYRAM, “Evhadu’d-dîn Hamid el-Kirmânî”, *Kelime*, S. 12, Konya 1987, s. 35-37.
- M. BAYRAM, “Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar”, X. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, TTK yay., Ankara 1991, s. 967-973.
- M. BAYRAM, “Selçuklular Zamanında Tokat ve Malatya Yöresinin Fikri ve Kültürel Yapısı ve Siyasi Boyutları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 72, İstanbul 1991, s. 87-98.
- M. BAYRAM, “Yunus Emre’nin Tasavvufi Meşrebi Cemal-Perestlik”, *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Konya 1992, s. 185-196.
- M. BAYRAM, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Hoca Ahmed-i Yesevi’nin Rolü”, *Ahmed-i Yesevi Hayatı-Eserleri-Tesirleri*, İstanbul 1996, s. 533-545.
- M. BAYRAM, “Anadolu Selçukluları Zamanında Konya’da Dini ve Fikri Hareketler”, *Dünden Bugüne Konya’nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Konya 1999, s. 1-59.
- M. BAYRAM, “Hümanizm ve Mevlana”, *İktibas*, S. 276, Aralık 2001, s. 51-52.
- M. BAYRAM, “Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadi Dervişleri”, *Türkler*, C. 7, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 320-327.
- M. BAYRAM, “Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları) ve Fatma Bacı”, *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 365-379.
- M. BAYRAM, “Sultanlar Muallimi Şeyh Mecdüddin İshak”, *Selçuk İletişim*, S. 51, Konya Şubat 2003, s.7.
- M. BAYRAM, “Ahi Evren Hâce Nasîrü’-d-din ile Alâü’-d-din Çelebi’nin Öldürülmesi ve Ölüm tarihlerinin Tesbiti”, *İstem Dergisi*, S. 3, S. Ü. İlahiyat Fakültesi yay., Konya 2004, s. 37-57.
- M. BAYRAM, “Hâce Nasîrüddîn Muhammed et-Tûsî’nin İntihalciliği”, *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2005, s. 7-18.
- M. BAYRAM, “Moğol İşgali, İşbirliği yapanlar ve Direnenler Selçuklu Dönemi’nde Kalenderî-Ahi Çatışması”, *Bilim ve Gelecek Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi*, S. 17, İstanbul Temmuz 2005, s. 36-40.
- M. BAYRAM, “Selçuklular Zamanında Kalenderler ile Ahiler Arasındaki İlişkiler”, *Bilgi Yolu Türk Kütüphanecileri Derneği Konya Şubesi Dergisi*, S. 7, Konya 2005, s. 8-14.
- M. BAYRAM, “Ahi Evren’de Melami Temayüller”, *AKA (Akademik Kültür Araştırmaları)*, Yıl: 1, S. 2, Konya (Tarihsiz), s. 4-8.